

Čim bolj se je širilo krščanstvo med Jugoslovani, čim bolj smo se navzeli navad in običajev zapadnih narodov, tem hitreje so izginjale med narodom pravljice in pripovedke in vraže — daljni spomini poganstva.

Še živi tako narodno blago med ljudstvom, še nam tupatam krajša stara babica za pečjo dolge zimske večere s pripovedkami, ki jih je čula od starih ljudi v svojih mladih letih —. Rešimo pozabljenja te spomine, ki nam pričajo, kako zelo so bili naši predniki vraževerni.

Slovanski izraz za čarovnico je prav za prav »vještica«, kar pomeni žensko, ki vse ve, vse zna (veda, vedež). Ponekod v Dalmaciji se ljudje boje izreči besedo »vještica« vpričo otrok in jo nadomeščajo rajši s »krstačo« ali »roguljo«. Čarovnici so dali ime tudi rogulja najbrž radi tega, ker si jo ponekod predstavljajo z rogovi. V Slavoniji dajo kravam z dolgimi rogovi kaj radi ime »rogulja«. V hrvaškem Primorju pravijo čarovnici »štriga«, kar pa je laškega izvora. Na Slovenskem pa se je udomačil izraz »copernica«, ki smo si ga prirojili po svoje iz nemščine. Med našimi predniki pa je bil malo kdo tako pogumen, da bi glasno izrekel besedo copernica. Bili so uverjeni, da ta beseda copernico tako razkači, da obišče ponoči tistega, ki jo je izrekel. Tedaj ga raztrga na štiri kose in jih pomeče na vse štiri strani neba. Nato odnese vse prašiče, konje in vse govedo iz hleva.

Srbski narod loči več čarovnic: »mačionica«, ki ponoči zajaše metlo in odleti čarat; »zlokobnica« prinese vsakemu nesrečo, kogar sreča navsezgodaj; ter »vještica«, ki ne živi med ljudmi, ampak je nekaka zlobna ponočna vila (vešča).

»Prava vještica ima krst pod nos, svaka zlokobnica po nekoliko brčnih dlaka, a mačionica namrskana čela i krvave pečate po obrazu.«

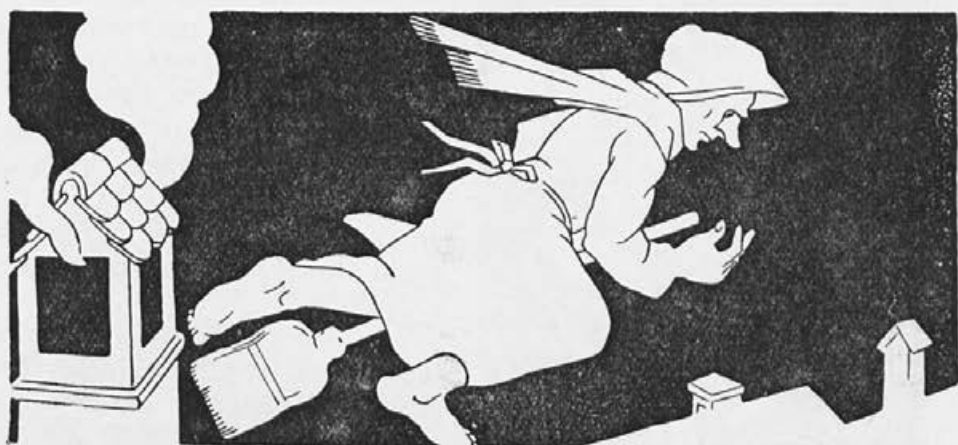
Skupni znak vseh čarovnic pa so skupaj zrastle namršene obrvi. Še mi je dobro v spominu, kako so vaščani pred komaj tridesetimi leti pretepli in pregnali iz neke vasi staro ženico, ki je imela skupaj zrastle obrvi. Pred gosposko so se izgovarjali, da je zavdala njihovim otrokom.

★

Čarovnice se redno zbirajo v kresni noči, na predvečer sv. Jurija, v božični in binkoštni noči na Kleku ali na pustah (osamelih ravninah).

Da si je narod izbral ravno te dni za pohod čarovnic, je razumljivo: Jugoslovan, ki je bil skoroda izključno poljedelec, je v dneh, ki

prehajajo v drug letni čas, polagal svojim bogovom darove na žrtvenik, da obvaruje ljubo živino in si izprosi blagoslova za svoja polja. Bogovom v čast je tedaj okrasil svoj dom in svojo živino s cvetlicami in vencami. Modre žene so stopale pred sprevedom z zelenimi vejami v naročju ter blagoslavliale z dišečimi kadili ljudi in živino. Stari običaji so skoro popolnoma izginili, ostal pa je daljnji spomin na modre žene, ki pa so se v ljudstvu polagoma izpremenile v zlobne — v čarovnice. In tako se v poznejši dobi niso okraševale hiše in živina, da bi si izprosili zanje blagoslova, ampak zaradi varstva pred čarovnicami. Na Jurjevo se okrase rogovi goveda s cvetjem in vencami, da se prepreči vsaka čarovniža. V cvetju in v vejicah se skrivajo dobre duše drevja. Venci se zvečer pritrde na hlevska vrata, kjer ostanejo

vse leto. Bog varuj, da bi pastir pozabil okrasiti kakega živinčeta; ne le, da ne prejme običajne napitnine, ampak je skoro gotovo, da ga gospodar neusmiljeno pretepe.

Na Jurjevo navsezgodaj, ko žene pastir krave iz hleva, že čaka hišna gospodinja na dvorišču. Na tla položi črepinjo z gorečim ogorkom, ponuja kravi vodnici pest soli in jo vabi k sebi, dokler ne prestopi krava kadeči se ogorek. S tem je odzeta čarovnicam vsa zlobna moč.

Nevarno je motiti zbor čarovnic, marsikoga je radovednost gnala, da si je ogledal početje čarovnic, a malokdo se je vrnil zdrav in čil domov.

★

Na Hrvatskem se je ohranila tale pripovedka:

Živela je čarovnica, ki je šla nekoč k vaškemu župniku k spovedi. Župnik pa je vedel, da je čarovnica. Pa jo prosi, naj mu pokaže prostor, kjer se čarovnice zbirajo. Čarovnica pristane in pravi: »Pridite

z menoj na gnojišče!« Ko stopita na gnojišče, pravi čarovnica, naj ji župnik stopi na nogo. Ko je župnik to storil, sta zletela oba visoko v zrak ter se ustavila v krasni palači. Tam je čarovnik vseh čarovnikov plesal s čarovnicami okrog mize, na kateri je bilo toliko in tako dobrih jedi in rujnega vinca, da nikoli tega. Naenkrat se prikaže sredi mize sam peklenšček v podobi teleta. Iz gobca mu je švigal ogenj. Ta pravi župniku: »Ako hočeš, da te sprejmemo v našo družčino, moraš napisati svoje ime z lastno krvjo v tole črno knjigo!«

In mu pokaže črno knjigo. Župnik pravi: »Daj!«, in zapiše v knjigo prelepo ime Jezus.

V tem hipu se palača strese in zruši, čarovnice izginejo in župnik se znajde na vrhu visoke stare lipe pred župniščem. Ves tresoč se čaka jutra. Ko gre cerkovnik navsezgodaj mimo, mu župnik zakliče: »Hej, pomagaj mi doli!«

Zmaje cerkovnik z glavo: »Sam zlodej vas je moral tja gori posaditi!«

Pa spleza na lipo, pomaga župniku na tla in ga odnese vsega premraženega v župnišče.

Čarovnice jahajo na Klek na ljudeh, ki jih izpremene v konje.

V Slovenski Bistrici je znana pripovedka:

Živel je bogat krčmar, ki je bil zelo suh. Imel pa je debelo ženo-krčmarico. Nekoč pride k njemu ciganka in ga vpraša: »Ali veš, zakaj si tako suh?« Krčmar odgovori: »Kako naj to vem?« In mu pravi ciganka: »Tvoja žena je čarovnica. Vsak mladi petek (ob lunini izpremembi) te jaše na Klek na vražje kolo.«

»Kako to?« se čudi krčmar.

»Tako: ko zaspiš, se splazi k tebi in ti vrže uzde čez glavo. Tedaj se izpremeniš v konja in ona odjaše na tebi na Klek.«

Krčmar si to zapomni. Pride mladi petek. Krčmar se dela, da spi. Ko vidi, da se mu žena res bliža z uzdami v rokah, skoči iz postelje in ji vrže uzde čez glavo. Krčmarica se izpremeni v lepo kobilico. Krčmar jo zajaše in v hipu sta na Kleku. Tam priveže kobilico ob deblo in gleda

yražje kolo, ki so ga plesale čarovnice. Najprej skupno, potem posamič, vsaka okrog svojega lonca. Ti lonci pa so bili izdelani iz jajčjih lupin. Pa pripleše h krčmarju čarovnica, ki je bila krčmarjeva sosedka. Ta ga prepozna in mu pravi: »Beži, če ti je življenje drago!«

Krčmar zajaše kobilo in zdirja domov. Tu jo pelje v hlev in pokliče kovača.

»Podkuj mi to kobilo!« mu de in odide klicat župana in sodnika. Ko se vrne z županom in sodnikom, sname kobilo uzde. Kobila se izpremeni v krčmarico. Imela je na rokah in nogah podkve. Milo je začela tarnati.

Ali župan in sodnik sta odločila, da mora krčmarica umreti v živem apnu. —

Od tedaj drobi ljudstvo jajčje lupine, da ne morejo čarovnice iz njih izdelovati loncev.

Čarovnice se zelo rade goste s človeškim srcem. Srce si prilaste, ko človek spi. S čarovniško šibo udari čarovnica spečega po levi strani prsi; prsa se odpro in spet zapro ter zacelijo, ko mu čarovnica odvzame srce. Tak človek hira, dokler ne shira.

Istrani poznajo tole pripovedko:

Živela je čarovnica, ki je po moževi smrti rodila prelepo hčerko. Tudi ta je bila čarovnica. Hčer doraste in pride jo snubit lep snubec.

Zvečer snubec pri mizi zaspi. In tudi prijatelj, ki ga je pripeljal s seboj, zameži. Tedaj pravi mati hčeri:

»Vzemiva snubcu srce za priboljšek po večerji.«

Hči pravi: »Prav!«

In sta mu odpri s čarovniško palico prsi, vzeli srce in ga vrgli v peč.

»Pojdiva po kruh in vino!« veli mati. In sta odšli.

Tedaj vstane snubčev prijatelj, ki ni spal, ampak se je le delal, da spi, reši srce iz peči in odide na prosto. Tu poišče kravjek, se vrne v hišo in ga položi v peč. Pa se nasloni spet na steno.

Medtem se vrneti čarovnici s kruhom in vinom. Obračata in pečeta kravjek v peči in sedeta za mizo, ko mislita, da je že pečen.

Jesta in jesta in zalivata z vinom.

»Nič mi ni prav teknilo!« pravi stara.

»Meni tudi ne!« kremži obraz mlada.

Sedaj se zbudita prijatelja in se poslovita. Zunaj pravi snubec: »Tako mi je, kot da sem brez srca. Najrajši bi umrl.«

Prijatelj seže v žep in mu da prvi kos srca.

Snubec ga poje in pravi: »Sedaj mi je bolje!«

Da mu tovariš drugi kos srca.

»Skoro mi je že dobro!« pravi snubec, ko ga poje.

Pomoli mu pobratim še tretji kos.

Ko ga snubec poje, ozdravi popolnoma. In izve resnico. Razsrjen naznani čarovnici gosposki, ki ju kaznuje.

Čarovnice povzročajo točo in nevihto.

V Zagorju ob Savi živi med starimi ljudmi vera, da so čarovnice zelo mogočne. Gorje mu, kdor se jim zameri. Kogar sovraži čarovnica, pride k njemu v hišo in sede za peč. Tu meša s kuhlenco vodo v loncu, katero je prinesla s seboj iz izvirka, ki ga le ona pozna. Po izbi se začne širiti taka soparica, da so ljudje primorani odpreti okna. Tedaj se zunaj vsuje taka toča, da uniči polja devetih far naokrog. Temu ni odpomoči drugače, kot da prosimo odpuščanja čarovnico, ki smo se ji zamerili.

Med srbskim in hrvatskim narodom živi spomin na čarovnice v narodni pesmi.

Ena teh se glasi:

»Sinko Janko: kadi s konje pasal?«

»Mila majko, za lugom zelenim.««

»Sinko Janko, jesi koga vidil?«

»Mila majko, jes tri bile žene.««

»Sinko Janko, ča su ti činile?«

»Prva mi je srdačce vadila,
druga mi je tanjirac (krožnik) držala,
treta mi je na kraju plakala.««

»Jesi li mi, sinko, ku poznaval?«

»Prva mi je kuma bila,

druga mi je teta bila,

treta je bila premila sestrice.««

»Sinko Janko, ča im ti naručaš?«

»Mojoj kumi tri prežarke ognje:

da bi va njih živa izgorila;

mojoj teti — njoj tri konjske repe:

da bi me se na njih raztrgala;

sestri miloj — njoj tri bele grade:

da bi mi se po njih sprehajala.««